

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

ЛАВРОВА ОЛЕНА ОЛЕКСІЇВНА

УДК: 657.37 (043.3)

**БУХГАЛТЕРСЬКА ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ПРО СТРАХОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі обліку і аудиту Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи».

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Лютова Ганна Михайлівна,
Черкаський навчально-науковий інститут
ДВНЗ Університет банківської справи,
доцент кафедри обліку і аудиту, м. Черкаси

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Гоголь Тетяна Анатоліївна,
Чернігівський національний технологічний університет,
доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування
та аудиту, м. Чернігів

кандидат економічних наук
Прокопенко Жанна Володимирівна,
директор Печерського відділення страхової компанії
UNIQA, м. Київ

Захист відбудеться «17» травня 2016 р. о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.870.01 у Національній академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1, ауд. 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1.

Автореферат розісланий «15» квітня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
д.е.н., доцент

О.А. Зоріна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Страховий ринок України упродовж останніх років зазнає активних змін, складаючи все більшу частку від загального обсягу фінансового ринку. Незважаючи на позитивну динаміку в останні десять років, протягом 2014 року кількість страхових компаній скоротилася з 407 до 382 (за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг). Змінилися і ключові показники оцінки їхньої фінансової активності: частка валових страхових премій по відношенню до ВВП (знизилася на 0,3 в.п. і становить 1,7 % за підсумками 2014 року) та частка чистих страхових премій по відношенню до ВВП (знизилася на 0,3 в.п. і становить 1,2 % за аналогічний період). При цьому ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших учасників небанківського фінансового ринку.

Стабільний розвиток окремих страхових компаній відтепер є метою її власників і механізмом забезпечення захисту інтересів споживачів страхових послуг. Відповідно до напрямів державного регулювання страхового ринку входять нагляд і контроль, а також забезпечення прозорості й відкритості інформації щодо фінансово-майнового стану страховиків та їхньої платоспроможності.

Розвиток страхової галузі значною мірою залежить від довіри страхувальників до страхових компаній, яка зростає в умовах, коли страхові компанії є платоспроможними, а інформація щодо їхньої діяльності, подана у фінансовій звітності, – загальнодоступною.

У ринкових умовах посилюються вимоги до якості облікової інформації. Це потребує підвищеної уваги до підготовки та формування фінансової звітності. Страховики України застосовують Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), що обумовлює особливості подання показників. Ураховуючи викладене, існує необхідність у дослідженні методичних та організаційних засад подання узагальненої облікової інформації, що й зумовлює актуальність теми дисертаційної роботи.

Вагомий внесок у розвиток теорії і методики формування показників фінансової звітності страхових компаній здійснили такі вітчизняні й зарубіжні науковці, як С.В. Андрос, М.О. Белгородцева, К.В. Бойко, О.М. Брадул, Ф.Ф. Бутинець, О.О. Гаманкова, М.Й. Гедз, С.С. Гнрасименко, А.М. Герасимович, Т.А. Гоголь, О.О. Гончаренко, О.В. Гринюк, Г.М. Давидов, О.А. Зоріна, Н.Д. Корінько, С.О. Криниця, П.В. Круш, В.С. Лень, Н.М. Малюга, О.В. Мурашко, В.П. Пантелеєв, В.М. Пархоменко, О.І. Пилипенко, А.М. Поплюйко, М.С. Потапов, Ж.В. Прокопенко, О.Ю. Редько, Б.Б. Рубцов, О.О. Сидоренко, Н.В. Ткаченко, О.В. Шевчук, О.А. Шевчук та ін. Разом з тим, потребують досліджень: обґрунтування науково-теоретичних засад формування звітності про страхову діяльність, методичні аспекти складання бухгалтерської фінансової звітності про страхову діяльність, застосування організаційно-методичного інструментарію аудиту звітності про страхову діяльність та забезпечення його достовірності, а також використання прийомів оцінки стану страховика на підставі даних фінансової звітності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри обліку і

аудиту Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи» за темою «Організація, методика та методологія обліку, аналізу та аудиту діяльності фінансових установ» (державний реєстраційний номер 0113U001298). У межах зазначеної теми здобувачем розроблено пропозиції щодо вдосконалення методики формування звітності страхових компаній.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і розробці практичних рекомендацій з удосконалення бухгалтерської звітності та методичних засад формування її показників.

Для досягнення поставленої мети сформульовано завдання:

- розкрити об’єкти бухгалтерського обліку страхової діяльності через обґрунтування економічної її сутності та особливостей;

- дослідити сутність дефініції “звітність” та уточнити змістове наповнення та трактування понять бухгалтерської та фінансової звітності, охарактеризувати її склад та виділити їх суттєві компоненти для страхових компаній;

- проаналізувати структуру і склад звітності страховиків та особливості її нормативно-правового регулювання з метою формування напрямів розвитку;

- розглянути особливості складу й формування показників бухгалтерської фінансової та спеціалізованої звітності про страхову діяльність, що зумовлені її специфікою;

- виявити методичні проблеми синтетичного та аналітичного обліку в страхових компаніях як передумови формування фінансової звітності, розробити шляхи їх подолання;

- запропонувати напрями розвитку обліку страхової діяльності з метою формування єдиної інформаційної бази управлінських рішень внутрішніх та зовнішніх користувачів фінансової звітності;

- обґрунтувати та сформулювати склад звітності про страхову діяльність, здатний задовольнити потреби внутрішніх та зовнішніх користувачів;

- проаналізувати сутність та удосконалити процедури внутрішнього аудиту страхової діяльності; виявити особливості методичних підходів до аудиту фінансової звітності страхових компаній; проблемні аспекти та напрями їх вирішення;

- дослідити стан практичного застосування методик фінансового аналізу, використання їх у ході рейтингування страхових компаній; розробити економіко-математичний інструментарій інтегрованої рейтингової оцінки страховиків.

Робоча гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що удосконалення форм та змісту бухгалтерської фінансової звітності про страхову діяльність дасть можливість застосовувати її внутрішнім та зовнішнім користувачам для аналізу при прийнятті управлінських рішень без залучення додаткових інформаційних джерел.

Об’єктом дослідження є зміст та формування показників бухгалтерської звітності про страхову діяльність суб’єктів господарювання.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, організаційно-методичних положень формування показників бухгалтерської фінансової звітності про страхову діяльність та її використання при проведенні аудиту й розробки інструментарію інтегрованої рейтингової оцінки страховиків.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний

метод пізнання. Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: монографічний – для вивчення вітчизняного й зарубіжного досвіду науково-теоретичних та практичних засад організації, методики й методології обліку, аналізу та аудиту діяльності страхових компаній; аналізу і синтезу, індукції і дедукції – для деталізації предмета дослідження; узагальнення – для обґрунтування необхідності застосування нових наукових підходів; системно-структурного аналізу – для вивчення особливостей діяльності страховиків; метод економіко-статистичного аналізу – для вивчення факторів розвитку страхових установ; балансовий, нормативний методи – для аналізу звітності страхових компаній; методи аналогії та моделювання – для розробки напрямів удосконалення змісту бухгалтерської фінансової звітності про страхову діяльність; методи економіко-математичного моделювання – у процесі вдосконалення методик оцінки фінансового стану страховиків.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем бухгалтерського обліку, внутрішнього аудиту, економічної теорії, права та менеджменту, зокрема монографії, статті в періодичних виданнях науково-практичного характеру, матеріали міжнародних, всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій, нормативно-правові акти з питань організації і методики складання фінансової звітності страхових компаній, статистичні дані, економічні огляди та аналітичні матеріали, Інтернет-ресурси, а також результати досліджень, виконаних особисто здобувачем.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні комплексного підходу та розробці теоретико-методичних й організаційних засад і прикладних рекомендацій щодо сутності, призначення, змісту, структури й методики складання фінансової звітності страхових компаній. У процесі проведеного дослідження отримано результати, яким характерна наукова новизна:

удосконалено:

- методичні положення обліку та оцінки характерних об'єктів страхової діяльності, через їх узгодження в контексті вимог вітчизняних та міжнародних стандартів, що стало підґрунтям для розробки специфічних показників фінансової звітності страховика;

- теоретичні положення сутності та складу бухгалтерської звітності страховика шляхом систематизації й доповнення її класифікаційних ознак та особливостей структури, зумовлених страховою діяльністю, що дає змогу розмежувати види форм та розкрити їх зміст;

- методичне забезпечення обліку та звітності страховиків шляхом формулювання пропозицій з удосконалення понятійного апарату їх нормативно-правового забезпечення, що дозволяє уніфікувати визначення специфічних об'єктів обліку;

дістало подальшого розвитку:

- систему показників звітності про страхову діяльність, виходячи з потреб користувачів, що дозволяє покращити якість облікових даних та уникнути розкриття несуттєвої для страхової діяльності інформації з метою підвищення ефективності роботи бухгалтерської служби;

- методичні та організаційні аспекти внутрішнього та зовнішнього аудиту

фінансової звітності як компоненту захисту інтересів споживачів страхових послуг, потреби в кількісній оцінці його передумов та механізми його здійснення, через розробку відповідної методики, що забезпечує достовірність інформації для користувачів;

- методичні положення бухгалтерського обліку страхової діяльності шляхом розробки методичних рекомендацій, що ґрунтуються на вимогах Міжнародних стандартів фінансової звітності й дозволяють уникнути різниці в оцінюванні та формуванні показників бухгалтерської фінансової звітності страховиків;

- положення зі складання фінансової звітності про страхову діяльність у вигляді методичних рекомендацій щодо їх складу, змісту та порядку формування показників, що сприяє формалізації складу звітності та однозначності трактування її показників користувачами;

- оцінка фінансово-майнового стану страховика через компоненти та параметри її здійснення в контексті захисту інтересів споживачів страхових послуг у вигляді економіко-математичного інструментарію, що дає змогу оцінювати як становище окремого суб'єкта страхової діяльності, так і його місце в контрагентному середовищі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці прикладних практичних методик відображення ключових об'єктів бухгалтерського обліку в страхових компаніях, формуванні фінансової звітності страхових компаній та оцінці на її підставі конкурентного й контрагентного середовища. У практичну діяльність суб'єктів страхового ринку впроваджено:

- методичні рекомендації щодо складання квартальної фінансової звітності страховими компаніями (ПрАТ “УСК “Княжа Вієнна Іншуранс Груп” довідка № 51 /04 від 22.03.2015 р.);

- методичні рекомендації щодо бухгалтерського обліку в страхових компаніях (Черкаська обласна дирекція ВАТ НАСК “Оранта”, довідка № 12-02 від 12.02.2015 р.);

- економіко-математичний механізм оцінки страховиків на підставі даних публічної фінансової звітності при виборі контрагента-страховика для комерційного банку (Черкаське ЦРВ ПАТ “Мегабанк”, довідка № 1018/3 від 31.03.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто здобувачу. З наукових праць опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистої роботи здобувача, що полягає, в удосконаленні системи та методики формування фінансової звітності страховиків, процедур її підготовки, аналізу та аудиту.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження, викладені в дисертації, доповідалися, обговорювалися та одержали позитивну оцінку на міжнародних, всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції “Майбутнє-аудит” (ДВНЗ “Криворізький національний університет”, м. Кривий Ріг, 09.12.2011р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин” (Севастопольський інститут банківської справи Української

академії банківської справи НБУ, м. Севастополь, 16-18.05.2013р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків” (Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ, м. Черкаси, 18-19.10.2012р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Інформаційні технології та моделювання в економіці” (м. Одеса, 20-22.05.2015р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 3,5 друк. арк., у тому числі 1 стаття у науковому періодичному виданні, що внесено до міжнародної наукометричної бази даних, 1 стаття у зарубіжних виданнях, 5 наукових статей у фахових виданнях України, 8 тез доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст викладено на 176 сторінках друкованого тексту. Дисертація містить 28 таблиць на 40 сторінках, 14 рисунків на 14 сторінках, 4 додатки на 130 сторінках. Список використаних джерел нараховує 172 найменування і розміщений на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, розкрито значимість дослідження для розвитку науки та практики, відображено зв'язок теми з науковими планами і програмами, визначено стан наукової розробки проблеми, мету і завдання дослідження. Сформульовано об'єкт, предмет дослідження, надано характеристику методів дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних наукових результатів.

У першому розділі “**Науково-теоретичні основи формування звітності про страхову діяльність**” досліджено проблемні питання визначення сутності та особливостей страхової діяльності, її впливу на систему обліку, досліджено поняття та склад звітності страховиків, розглянуто становлення нормативно-правового регулювання звітності страховиків.

Частка страховиків на фінансовому ринку є значною і поступається за кількісними показниками лише банківському сектору. Зокрема, слід зазначити: у результаті проведеного дослідження встановлено, що частка валових страхових премій у загальному обсязі реального ВВП у 2014 році становила 1,7% (26,8 млрд грн). При цьому така ж частка основних бюджетоутворюючих податків становила: податку на прибуток підприємств – 2,5% (39,9 млрд грн), акцизного збору – 2,9% (44,9 млрд грн), податку на доходи фізичних осіб – 0,8% (12,6 млрд грн). Тобто страховики України у 2014 році одержали страхових премій більше, ніж державний бюджет податку на доходи фізичних осіб від своїх громадян. Це свідчить про масштаби страхового ринку та його значення для економіки країни. Основні значення таких показників страхової статистики в Україні представлені на рис. 1.

З представленого рисунку видно, що незважаючи на загальний спад в економіці країни у 2014 році, страховикам України вдається зберігати або нарощувати основні показники, що характеризують їх діяльність.

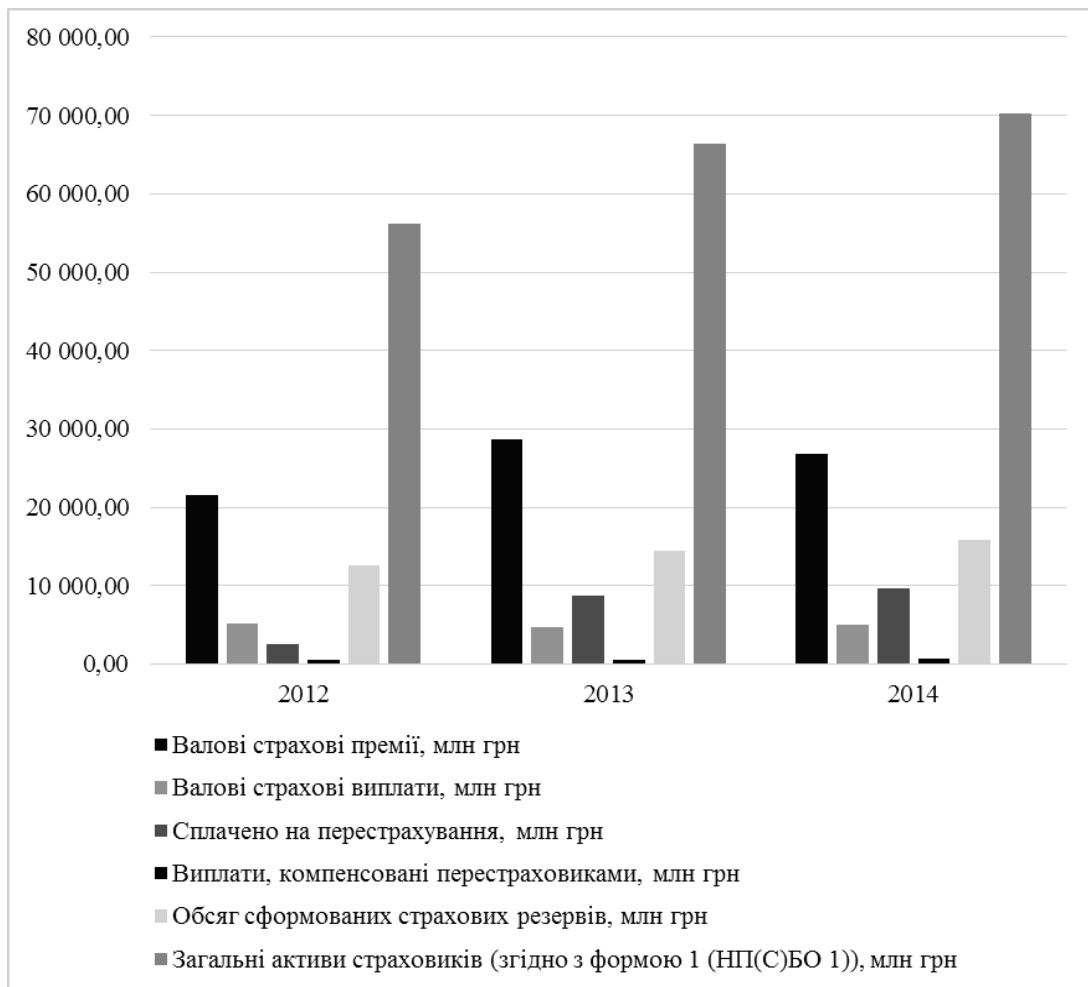

Рис. 1. Основні показники страхової діяльності суб'єктів господарювання в Україні

На основі дослідження впливу особливостей страхової діяльності на систему бухгалтерського обліку страхових компаній встановлені наступні специфічні її об'єкти, які потребують належного облікового відображення: страхові резерви; частка перестраховиків у страхових преміях та виплатах; доходи страхових компаній, що поділяють на доходи від основної діяльності (надання страхових послуг) та від розміщення страхових резервів; гарантійний фонд страховика, що складається з резервного або додаткового капіталу та нерозподіленого прибутку; компонент депозиту за договорами страхування життя; бонуси за договорами страхування життя, що нараховуються за його компонентом депозиту; зобов'язання страховиків у частині оцінки, перевірки адекватності та визнання в їхньому складі викупних сум та гарантованих елементів й умов дискреційної участі на підставі актуарних розрахунків; аквізиційні витрати; розрахунки зі страховими та перестраховими посередниками. Ідентифікація виокремлених специфічних об'єктів бухгалтерського обліку страхових компаній, їх облікове відображення на рахунках бухгалтерського обліку дозволяють сформулювати відповідні показники, які мають обов'язково відображатися у звітності страхової компанії. Представлення у звітності інформації, що формується в розрізі виокремлених об'єктів бухгалтерського обліку сприятиме реалізації якісних характеристик звітності та формуванню інформаційного забезпечення для поглибленого аналізу діяльності страхових компаній.

Дослідження генезису нормативно-правового регулювання звітності в страхових компаніях та встановлення трьох основних етапів його розвитку (становлення, адаптації, імплементації) дозволяє зробити висновок про недосконалість законодавчо встановлених вимог щодо порядку формування показників фінансової та спеціальної звітності страхових компаній, норм щодо відображення специфічних об'єктів бухгалтерського обліку у звітності та порядку надання інформації зацікавленим користувачам. З метою забезпечення вимог страховиків в частині повноти та достовірності відображення господарських операцій розроблені Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку у страхових компаніях.

Використання запропонованих методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку у страхових компаніях сприятиме побудові раціональної системи облікового відображення специфічних операцій страхових компаній, забезпечить формування єдиного підходу до відображення даних видів операцій та їх наслідків у фінансовій та спеціальній звітності страхових компаній.

За результатами дослідження в першому розділі дисертаційної роботи виокремлено специфічні об'єкти обліку страхової діяльності, проаналізовано зміст та структуру фінансової та спеціалізованої звітності страховиків та розкрито її теоретичні основи.

В другому розділі **“Методичні положення складання бухгалтерської фінансової звітності про страхову діяльність”** розкрито порядок формування показників звітності про страхову діяльність, сформульовано напрямки удосконалення системи синтетичного і аналітичного обліку, як передумови формування показників звітності, розкрито проблемні питання та напрямки оптимізації системи звітності страховиків та удосконалення методики її формування.

Зміст форм, склад показників та порядок їх формування в різних видах звітності страховика часто дублюють одне одного, що не відповідає вимогам щодо суттєвості та лаконічності облікової інформації. В дисертаційній роботі доведено, що представлення зазначених показників у спеціальній звітності страхової компанії є недоцільним у зв'язку з їх дублюванням у фінансовій звітності страховика.

Вивчивши існуючу методику формування інформації про специфічні операції страховиків, що зумовлені особливостями їх діяльності, встановлено невідповідність форм звітності інформаційним потребам користувачів та детально опрацьованих методичних підходів. Однією з проблем процесу формування показників звітності є організація обліку специфічних операцій страховиків, що характерні завдяки особливостями їхньої діяльності, до яких слід віднести: операції страхування; операції перестраховування; формування резервів у страховика; визнання та виплату страхового відшкодування.

З метою систематизації та накопичення інформації про специфічні операції страховиків в роботі запропоновані субрахунки та аналітичні рахунки різного порядку до наступних рахунків бухгалтерського обліку: 76 “Страхові платежі”; 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”; 68 “Розрахунки за іншими операціями”; 49 “Страхові резерви”.

Використання запропонованих субрахунків та розкритої в роботі методики облікового відображення основних операцій страховика дозволяє сформулювати релевантну інформацію щодо використання резерву збитків та виплати страхового

відшкодування для потреб внутрішніх та зовнішніх користувачів та проведення економічного аналізу фінансового стану страхової компанії.

Формування показників звітності за міжнародними стандартами передбачає застосування відмінних від вітчизняних методів оцінки активів та пасивів. Так, до складу зобов'язань страховика мають бути віднесені не лише фактично наявні позики, а і суми очікуваних страхових виплат та обсяги створених математичних резервів. За вимогами вітчизняних стандартів обліку страхові резерви є частиною власного капіталу, незалежно від їх спрямування, а актуарні витрати взагалі не підлягають розкриттю. Відповідно, зростає ймовірність викривлення оцінок представленої інформації. В даному випадку також відбувається порушення як основних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні (повного висвітлення, обачності), так і Концептуальної основи фінансової звітності. Механізмом усунення виявлених недоліків є прийняття до обов'язкового використання страховиками України, як і суб'єктами всього фінансового ринку, міжнародних стандартів фінансової звітності та порядку оцінок активів, капіталу та зобов'язань, що суттєво відрізняється від вітчизняного. Для удосконалення існуючих методичних положень заповнення фінансової та спеціальної звітності страхових компаній в роботі розроблені методичні рекомендації з формування показників звітності страхових компаній.

Методичні рекомендації дозволяють сформувати фінансову звітність страховика із застосуванням міжнародних стандартів фінансової звітності та дотриманням принципів бухгалтерського обліку, що зумовлює скорочення загальної кількості форм звітності за рахунок виключення форм звітних даних як окремого пакету. Показники, що дублюються у фінансовій звітності та звітних даних, запропоновано наводити лише один раз (у фінансовій звітності), а унікальні компоненти звітних даних наводити у примітках в модифікованому вигляді.

За результатами дослідження в другому розділі дисертаційної роботи виявлено методичні проблеми синтетичного і аналітичного обліку страхової діяльності, розглянуто особливості складу й формування показників бухгалтерської фінансової звітності та напрями їх розвитку.

В третьому розділі роботи **“Звітність як елемент управління страховою діяльністю”** представлено теоретико-методичне обґрунтування системи внутрішнього та зовнішнього аудиту фінансової звітності як інструменту захисту інтересів споживачів страхових послуг, а також сформульовано прийоми та систему показників оцінки стану страховика на підставі даних фінансової звітності як прийому контролю страхової діяльності.

Аудит діяльності страхової компанії дозволяє виявити неперспективні або неприбуткові види діяльності, розробити шляхи підвищення їх ефективності, виокремити напрями розширення дохідних видів страхування. В роботі обґрунтовано обов'язковість створення служби внутрішнього аудиту в страхових компаніях рядом специфічних факторів. Створення ефективної системи внутрішнього аудиту в страховій компанії, окрім захисту інтересів учасників фінансового ринку, дозволяє керівництву більш ефективно виконувати цілий ряд завдань. Упровадження в Україні обов'язкового внутрішнього аудиту у страхових компаніях має цілий комплекс переваг, а витрати на створення та утримання

відповідної служби цілком компенсуються підвищенням загальної ефективності їхньої діяльності.

При проведенні незалежного аудиту фінансової звітності страховиків проблемою є суб'єктивність оцінок страховика щодо ризиків та масивів вибірки, що може бути вирішена шляхом їх математичної оцінки. Для дослідження ефективності функціонування системи внутрішнього контролю в цілому в страховій компанії запропоновано алгоритм оцінки рівня ризику контролю в страховій компанії, що базується на основі розробки тестів та блоків питань, відповівши на які, можна зробити висновок про ефективність цієї системи (рис. 2).

На основі розробленого в роботі механізму оцінки та запропонованих анкет стає можливим проведення кількісної оцінки ризику контролю. За результатами дослідження розроблена схема оцінки рівня властивого ризику при аудиті страхової діяльності, використання якої сприятиме виявленню перекозень та викривлень у фінансовій звітності.

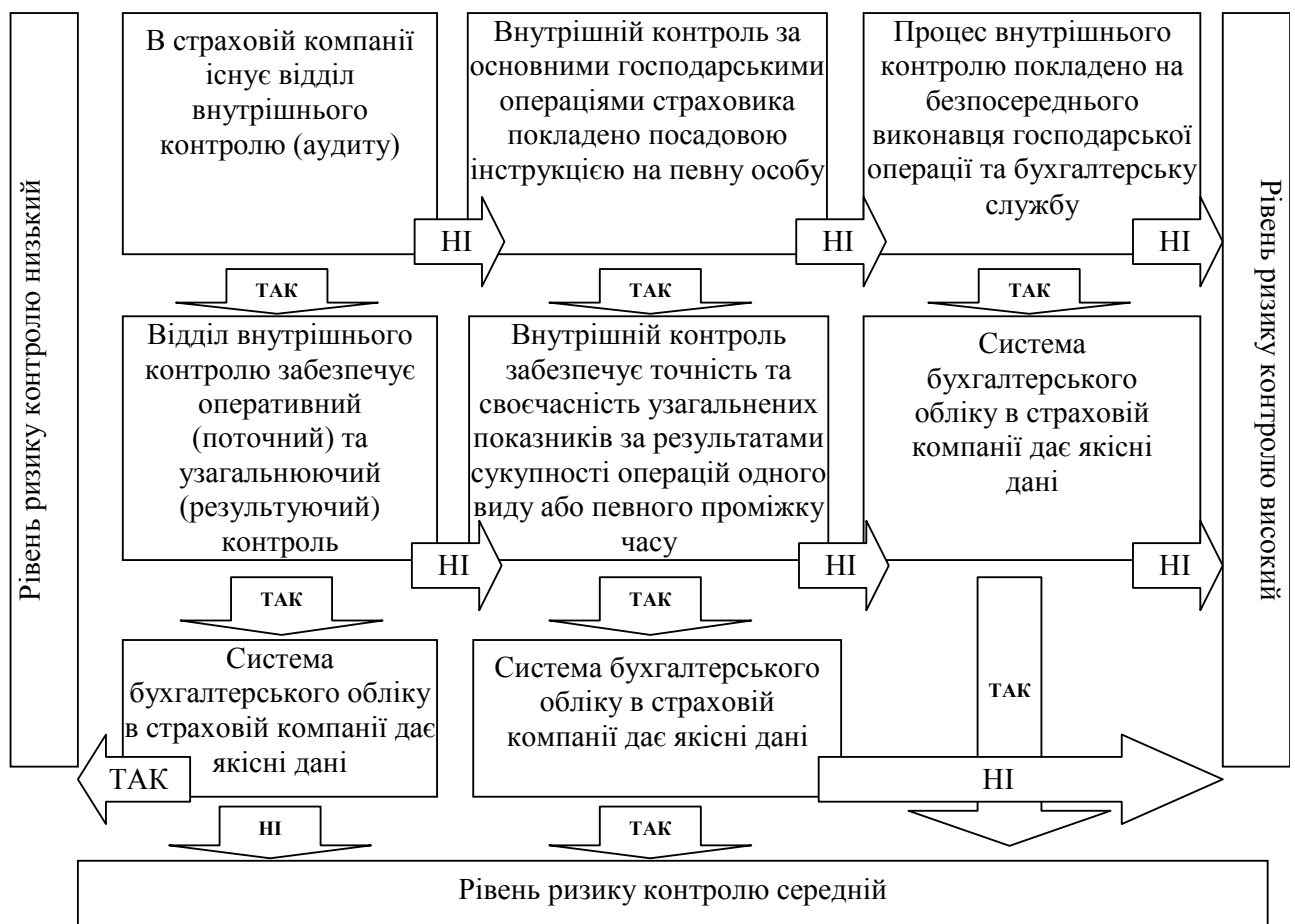

Рис. 2. Алгоритм оцінки рівня ризику контролю в страховій компанії

За допомогою застосування запропонованої методики кількісної оцінки ризику невиявлення стає можливим приведення загального показника аудиторського ризику до об'єктивного.

Показники фінансової звітності є інформаційною основою під час формування рейтингових оцінок страхових компаній, які виступають важливим фактором при виборі компанії споживачами. Недосконалість механізму присвоєння рейтингової оцінки страховим компаніям з врахуванням сучасних видозмін призводить до

неспроможності користувачів страхових послуг здійснити порівнювану інтегральну оцінку стану та перспектив розвитку страховика.

Процедура публічного (дискантного) рейтингування передбачає оцінку об'єкту з точки зору його спроможності відповідати за власними зобов'язаннями з подальшим оприлюдненням отриманого результату. Рейтингування ґрунтується на двох основних компонентах: якісному (наборі показників та параметрів, що аналізуються) та кількісному (методиці узагальнення та обробки показників). До якісних показників рейтингової оцінки страхових компаній слід віднести такі: платоспроможність компанії, участь перестраховальників у відшкодуванні збитків, показники ліквідності, фінансову стійкість, здатність зберігати існуючий рівень платоспроможності впродовж певного часу за можливих несприятливих внутрішніх і зовнішніх обставин, розмір компанії, досвід її роботи на ринку, збалансованість портфеля страховки, стійкість клієнтської бази, перестраховальну політику, збалансованість фінансових потоків, обсяг власного капіталу, суму збору страхових платежів, обсяг страхових виплат, страхових резервів, активів і статутного капіталу, обсяг перестраховальних платежів, обсяг власного капіталу, інформацію про розміри прибутку страхової компанії України, рівень рентабельності обороту, обсяг активу і власного капіталу, частку ринку за видами страхування, обсяги відмов у страхових виплатах та інші показники.

Для забезпечення об'єктивності рейтингової оцінки до ключових параметрів віднесено: обсяг одержаних страхових премій; чисті страхові премії; страхові виплати; рівень страхових виплат; страхові резерви; сукупна вартість активів; власний капітал; коефіцієнт фінансової автономії; гарантійний фонд; нерозподілений прибуток; коефіцієнт рентабельності діяльності; частка (відношення) страхових резервів у сукупних пасивах; середній бал, отриманий страховою компанією під час опитування. При проведенні регулярних оцінок за допомогою запропонованої моделі та розширення кількості аналізованих періодів, стає можливим виявлення тенденцій діяльності компанії, джерел покращення власного становища на страховому ринку, а відповідно, – і розробка аналітичних прогнозів та рекомендацій щодо розвитку компанії та страхового ринку в цілому на основі даних фінансової звітності. Запропонована модель інтегрованої рейтингової оцінки страховиків охоплює основні необхідні компоненти фінансової надійності об'єктів, шляхом включення факторів наявності та структури капіталу, а також аналізу і динаміки фінансової автономії, що визначені законодавством.

За результатами дослідження в третьому розділі дисертаційної роботи розвинуто положення зі складання фінансової звітності про страхову діяльність, удосконалено методичні аспекти аудиту її показників та механізми оцінки фінансового стану страховиків.

ВИСНОВКИ

Результатом дисертаційної роботи є вирішення наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних основ, організаційно-методичних положень і розробці практичних рекомендацій з удосконалення формування показників та складу форм бухгалтерської фінансової звітності про страхову діяльність суб'єктів господарювання. Одержані результати свідчать про досягнення мети і виконання завдань дослідження й надають можливість сформулювати наступні висновки.

1. Недостатній рівень досліджень впливу галузевих чинників та специфіки функціонування страхових компаній на систему бухгалтерського обліку призводить до неповноти та невідповідності наукового обґрунтування та розуміння об'єктів бухгалтерського обліку, що унеможливорює створення ефективної облікової системи в зазначених суб'єктах господарювання. Для усунення виявлених недоліків в роботі здійснено структурування та виокремлення специфічних об'єктів бухгалтерського обліку страхових компаній, що формуються у зв'язку з наявністю галузевих особливостей функціонування зазначених суб'єктів господарювання. Систематизація специфічних об'єктів бухгалтерського обліку страхових компаній сприяє узгодженню та упорядкуванню облікових процедур щодо їх облікового відображення, а також формування достатнього обсягу інформації, яка в подальшому забезпечить формування показників звітності суб'єкта господарювання.

2. Термінологічна неузгодженість в частині визначення економічної сутності поняття “бухгалтерська звітність” актуалізує необхідність уточнення відповідного понятійного апарату. Запропоновано під поняттям “бухгалтерська звітність” розуміти систему показників, що сформовані на підставі узагальнених даних бухгалтерського обліку та відображають стан або рух певних його об'єктів. Удосконалення змістовного наповнення поняття “бухгалтерська звітність” дозволило встановити склад бухгалтерської звітності страхових компаній та визначити основні її характеристики з урахуванням інформаційних запитів користувачів, що забезпечить усунення неузгодженості категорійно-понятійного апарату та створить передумови для наукового обґрунтування оптимального складу показників звітності суб'єктів страхування.

3. Недосконалість нормативного регулювання в частині формування фінансової звітності страхових компаній, використання різної за змістом термінології в нормативних документах призводять до неоднозначного їх розуміння і тлумачення суб'єктами ринку страхування. З метою усунення виявлених недоліків державного регулювання здійснено періодизацію його розвитку, уточнено зміст категорійного апарату (компонент депозиту, розділення, умова дискреційної участі, гарантовані виплати, гарантований елемент тощо), що використовується в нормативних документах та розроблені Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку у страхових компаніях, що сприяє формуванню єдиного законодавчого базису та правил облікового відображення специфічних операцій страхової компанії на рахунках бухгалтерського обліку та у звітності страхових компаній, однозначність трактування її показників різними групами користувачів з метою уникнення викривлення облікових даних та забезпечення об'єктивності інформації для прийняття управлінських рішень.

4. Перевантаженість фінансової і спеціалізованої звітності страхових компаній, надмірний обсяг інформації та її повторюваність призводить до уповільнення обробки інформації, що знижує результативність прийняття дієвих управлінських рішень. За результатами дослідження складу та змісту звітності про страхову діяльність здійснена систематизація та узагальнення показників звітності, які найчастіше дублюються, обґрунтована доцільність їх усунення у спеціалізованій звітності про страхову діяльність. Зазначені пропозиції забезпечують удосконалення

складу показників звітності із врахуванням інформаційних запитів користувачів, підвищують аналітичність та якість представленої у звітності інформації про результати страхової діяльності.

5. Виокремлення специфічних об'єктів бухгалтерського обліку в діяльності страхових компаній з метою виявлення та усунення методичних положень щодо облікового відображення операцій страхування та перестраховання, формування резервів у страховика, визнання та виплати страхового відшкодування призводять до необхідності удосконалення системи синтетичного та аналітичного обліку зазначених операцій. Для формування об'єктивного облікового відображення страхової діяльності в роботі запропоновані субрахунки та аналітичні рахунки різного порядку до наступних рахунків бухгалтерського обліку: 76 “Страхові платежі”; 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”; 68 “Розрахунки за іншими операціями”; 49 “Страхові резерви” та наведений порядок їх використання при відображенні специфічних об'єктів та операцій в бухгалтерському обліку страхових компаній. Використання запропонованих субрахунків та аналітичних рахунків сприятиме структуруванню та формуванню релевантної інформації про специфічні операції в системі бухгалтерського обліку в розрізі інформаційних запитів системи управління та зовнішніх користувачів звітності страхової компанії.

6. Відмінність окремих положень чинних нормативних актів, що регулюють структуру та порядок формування показників звітності страхових компаній унеможлиблює формування достовірної інформації в системі показників фінансової та спеціалізованої звітності страхових компаній. З метою усунення зазначених недоліків в роботі розроблені методичні рекомендації з формування складу показників звітності про страхову діяльність. Запропоновані в роботі форми фінансової звітності виключають дубльовані та несуттєві для страхової діяльності показники та доповнені специфічними показниками та спеціальними таблицями. До таких показників віднесено: відстрочені аквізиційні витрати, залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах, депозити перестраховання, частка перестраховиків у резервах, компонент капіталу щодо умов дискреційної участі, інвестиційні контракти, кредиторська заборгованість за страховою діяльністю, чисті зароблені страхові премії, премії підписані, валова сума, премії передані у перестраховання, зміна резерву незароблених премій, валова сума, зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій тощо. До спеціальних таблиць включено: структура зобов'язань за інвестиційними контрактами, зміна зобов'язань страховика за інвестиційними контрактами з умовами дискреційної участі, валові премії підписані за страхуванням життя, склад аквізиційних витрат, концентрація страхових виплат з індивідуального страхування життя за їх групами без ануїтету тощо. Використання таких форм звітності забезпечує формування єдиної бази даних про стан та результати діяльності страхових компаній.

7. Вплив галузевих особливостей діяльності страхових компаній на побудову показників фінансової звітності, необхідність організації дієвого контролю за відображенням інформації про стан та результати діяльності страхової компанії зумовлюють потребу налагодження ефективної системи внутрішнього та зовнішнього аудиту. За результатами дослідження запропоновані організаційно-методичні положення функціонування системи внутрішнього аудиту в страхових

компаніях, зокрема рекомендоване коло повноважень та обов'язків служби внутрішнього аудиту, та обґрунтовано напрями і необхідність кількісної оцінки аудиторського ризику, що виникають в процесі аудиту фінансової звітності страхових компаній, шляхом застосування спеціальних анкет та схем, що сприятимуть її ефективному функціонуванню. Використання запропонованих рекомендацій сприятиме усуненню впливу суб'єктивних факторів та визначення необхідного і достатнього обсягу аудиторської вибірки, що забезпечить організацію дієвого внутрішнього контролю за порядком формування показників звітності страхової компанії.

8. Різноманітність підходів до оцінки стану страховика на ринку, зокрема офіційні рейтингові оцінки, що пропонуються на сьогоднішній день страховикам України, розроблені для усіх суб'єктів фінансового ринку та враховують специфіку страхової діяльності частково, що призводить до викривлення інформації про інвестиційну привабливість страхової компанії. Для забезпечення об'єктивності запропонована економіко-математична модель інтегрованої рейтингової оцінки страховиків, на основі практичного застосування прийомів та способів фінансового аналізу та шляхом використання публічних даних фінансової звітності учасників страхового ринку, їх динаміки та законодавчо закріплених компонентів фінансової надійності страховиків, що сприяє визначенню достовірної комплексної рейтингової оцінки фінансового стану окремого страховика, визначення його місця на ринку страхування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у виданнях, що належать до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Лаврова О.О. Особливості страхової діяльності та їх вплив на систему обліку: [Електронний ресурс] / О.О. Лаврова // Фінансовий простір / Електронне фахове наукове видання. – 2015 р. – № 2. – Режим доступу: <http://fp.cibs.ck.ua/main/uk/18> (0,5 друк. арк.).

Статті у зарубіжних виданнях:

2. Лаврова Е.А. Применение МСФО страховыми компаниями: сложности и особенности / Е.А. Лаврова // Бухгалтерский учет и анализ. – 2014. – № 10. – С. 24-31 (0,5 друк. арк.).

Статті у фахових виданнях:

3. Лаврова О.О. Особливості формування та змістового наповнення звітності про фінансовий стан і фінансові результати діяльності страхових компаній / О.О. Лаврова // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 3 (12). – С. 286–290 (0,5 друк. арк.).

4. Лаврова О.О. Нормативно-правове забезпечення імплементації Міжнародних стандартів фінансової звітності для страховиків України / О.О. Лаврова // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 2 (14). – С. 311-314 (0,5 друк. арк.).

5. Лаврова О.О. Категоріальний апарат обліково-аналітичного забезпечення страхування в Україні / О.О. Лаврова // Соціально-економічні проблеми сучасного

періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір: зб. наук. праць. – Національна академія наук України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2013. – Випуск 1 (99). – С. 116-124 (0,5 друк. арк.).

6. Лаврова О.О. Особливості методики складання фінансової звітності страховими компаніями при застосуванні МСФЗ / О.О. Лаврова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 3. – С. 271-275 (0,5 друк. арк.).

7. Лаврова О.О. Поняття та склад звітності страхових компаній / О.О. Лаврова // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2014. – Вип. 3. – С. 153-160 (0,5 друк. арк.).

Тези доповідей на конференціях:

8. Лаврова О.О. Понятійний апарат обліку в страхуванні України / О.О. Лаврова // Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин: зб. тез та доп. міжнар. наук.-практ. конф. (дата 2013 р., м. Севастополь). – СІБС, 2013. – С. 167-169 (0,14 друк. арк.).

9. Лаврова О.О. Нормативно-правове забезпечення імплементації міжнародних стандартів фінансової звітності для страхових компаній України / О.О. Лаврова // Концепції та механізми сучасних трансформації на фінансовому ринку: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (дата 2012 р., м. Ірпінь). – Національний університет ДПС України, 2012. – С. 80-83 (0,12 друк. арк.).

10. Лаврова О.О. Трансформація механізму зовнішнього економічного аналізу фінансово-майнового стану у контексті імплементації міжнародних стандартів фінансової звітності для страховиків України / О.О. Лаврова // Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів: матер. XI Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (19-20 квітня 2012 р., м. Черкаси). – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2012. – С. 439-441 (0,14 друк. арк.).

11. Лаврова О.О. Нормативно-правова модель менеджменту обліку та звітності у страхових компаніях України / О.О. Лаврова // Моніторинг, моделювання та менеджмент емерджентної економіки: зб. наук. праць Другої Міжнар. наук.-практ. конф. (8-9 вересня 2010 р., м. Черкаси-Одеса). – Черкаси-Одеса, 2010. – С. 196-199 (0,11 друк. арк.).

12. Лаврова О.О. Проблеми методології обліку в страхових компаніях / О.О. Лаврова // Теоретичні та прикладні аспекти аналізу фінансових систем: матер. X Всеукр. наук.-практ. конф. аспірантів та студентів (25-26 березня 2010 р., м. Львів). – Львів: Львівський інститут банківської справи УБС НБУ (м. Київ), 2010. – С. 162-164 (0,14 друк. арк.).

13. Лаврова О.О. Проблеми обліку та звітності в страхових компаніях: [Електронний ресурс] / О.О. Лаврова // Наукові дослідження молоді - вирішенню проблем європейської інтеграції: зб. наук. статей. – К.: УБС НБУ, 2010. – Назва з екрану: (0,11 друк. арк.).

14. Лаврова О.О. Проблеми регулювання обліку та звітності у страхових компаніях / О.О. Лаврова // Фінансово-кредитна система України в умовах

інтеграційних та глобалізаційних процесів: матер. ІХ наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (18-19 травня 2010 р., м. Черкаси). – Черкаси: ЧБС УБС НБУ, 2010. – С. 369-370 (0,12 друк. арк.).

15. Лаврова О.О. Методика оцінки аудиторського ризику при аудиті фінансової звітності в страхових компаніях / О.О. Лаврова // Розвиток бухгалтерського обліку в умовах інтеграційних процесів: матер. Всеукр. наук.-метод. семінару (27 жовтня 2011 р., м. Ірпінь). – м. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011. – С. 358-360 (0,12 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Лаврова О.О. Бухгалтерська (фінансова) звітність про страхову діяльність суб'єктів господарювання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Національна академія статистики, обліку та аудиту, Київ, 2016.

Дослідження присвячено розвитку теоретичних та організаційно-методичних положень формування показників та складу форм бухгалтерської фінансової звітності про страхову діяльність суб'єктів господарювання.

Висвітлено теоретичні основи та проблемні питання впливу страхової діяльності на систему бухгалтерського обліку, що дозволило встановити специфічні об'єкти бухгалтерського обліку страхових компаній. На основі критичного аналізу наукових здобутків сформульовано зміст поняття “бухгалтерська звітність” та вивчено склад звітності страховиків. Досліджено генезис та стан нормативно-правового регулювання звітності страховиків, запропоновані пропозиції щодо його удосконалення.

Обґрунтовано особливості формування показників бухгалтерської фінансової звітності та спеціальної звітності про страхову діяльність та встановлені основні змістові недоліки в частині дублювання показників та інформації, що наводиться в різних формах звітності про страхову діяльність. Запропоновані пропозиції з удосконалення системи синтетичного і аналітичного обліку, як передумови формування показників звітності, та зазначені шляхи оптимізації системи звітності страховиків та удосконалення методики її формування.

Розвинуто організаційно-методичні засади здійснення аудиту звітності про страхову діяльність та обґрунтовано напрями оцінки ризиків, що виникають в процесі аудиту фінансової звітності страхових компаній для забезпечення нівелювання впливу суб'єктивних факторів та визначення необхідного і достатнього обсягу аудиторської вибірки. Встановлено порядок застосування прийомів оцінки стану страховика на підставі даних фінансової звітності з метою розробки економіко-математичної моделі інтегрованої рейтингової оцінки страховиків України.

Ключові слова: звітність, страхова діяльність, бухгалтерська звітність, інтегрована рейтингова оцінка, спеціальна звітність, аудит звітності.

АННОТАЦІЯ

Лаврова А.А. Бухгалтерская (финансовая) отчетность о страховой деятельности субъектов хозяйствования.. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Национальная академия статистики, учета и аудита, Киев, 2016.

Диссертационная работа направлена на решение научной проблемы, связанной с обоснованием теоретических основ, организационно-методических положений и разработкой практических рекомендаций по совершенствованию формирования показателей и состава форм бухгалтерской финансовой отчетности о страховой деятельности субъектов хозяйствования.

Цель исследования заключается в обосновании теоретических положений и разработке практических рекомендаций по совершенствованию состава бухгалтерской отчетности и методических основ формирования ее показателей.

Объектом исследования является процесс формирования и содержание бухгалтерской отчетности о страховой деятельности субъектов хозяйствования.

Предметом исследования является совокупность теоретических, организационно-методических положений формирования показателей бухгалтерской финансовой отчетности о страховой деятельности и ее использования как информационного базиса в процессе проведения аудита и разработки экономико-математического инструментария интегрированной рейтинговой оценки страховщиков Украины.

В первом разделе диссертационной работы исследованы проблемные вопросы определения сущности и особенностей страховой деятельности, ее влияния на систему учета, позволившие установить специфические ее объекты, подлежащие отображению в системе бухгалтерского учета. Также исследовано понятие и состав отчетности страховщиков, уточнена сущность понятия “бухгалтерская отчетность”, под которым следует понимать систему показателей, сформированных на основании обобщенных данных бухгалтерского учета и отражающих состояние и движение определенных его объектов. Кроме того рассмотрен генезис нормативно-правового регулирования отчетности страховщиков и представлены предложения по его усовершенствованию.

Во втором разделе исследованы организационно-методические основы формирования показателей отчетности о страховой деятельности, сформулированы направления совершенствования системы синтетического и аналитического учета, как предпосылки формирования показателей отчетности, раскрыты проблемные вопросы и направления оптимизации системы отчетности страховщиков и совершенствования методики ее формирования.

По результатам проведения сравнительного анализа показателей социальной отчетности (отчетных данных) страховщика с показателями финансовой отчетности систематизирован перечень статей дублирующихся в специальной отчетности страховой компании и финансовой отчетности страховщика. Обосновано нецелесообразность представления систематизированных показателей в специальной отчетности страховой компании.

С целью формирования релевантной информации о специфических операциях в системе бухгалтерского учета страховой компании предложена система субсчетов и аналитических счетов разного порядка с учетом требований международных стандартов финансовой отчетности. Использование предложенных субсчетов и аналитических счетов, позволяет разработать рабочий план счетов, соответствующий требованиям современного законодательства и международным стандартам бухгалтерского учета и финансовой отчетности.

Для усовершенствования методических положений заполнения финансовой и специальной отчетности страховых компаний разработаны методические рекомендации по формированию показателей отчетности страховых компаний. Использование предложенных методических рекомендаций позволяет сформировать финансовую отчетность страховщика с применением международных стандартов финансовой отчетности и соблюдением принципов бухгалтерского учета.

В третьем разделе представлено теоретико-методическое обоснование системы внутреннего и внешнего аудита финансовой отчетности как инструмента защиты интересов потребителей страховых услуг. На основании результатов исследования обоснована обязательность создания службы внутреннего аудита в страховых компаниях, а также доказано, что система внутреннего аудита финансовой отчетности страховых компаний должна охватывать его цели и задачи, объект и предмет, источники внутреннего аудита, организацию и методику проведения процедур, результаты и отчетность.

С целью усовершенствования независимого аудита финансовой отчетности страховых компаний разработана схема оценки уровня неотъемлемого риска при аудите страховой деятельности, использование которой будет способствовать выявлению искажений финансовой отчетности.

Наличие недостатков и несовершенство механизма присвоения рейтинговой оценки страховым компаниям приводит к несостоятельности пользователей страховых услуг осуществить сопоставимую интегральную оценку состояния и перспектив развития страховщика. Объективность рейтинговой оценки обеспечивается определением ключевых параметров, систематизированных в диссертации. Для обеспечения объективной рейтинговой оценки предложена экономико-математическая модель интегрированной рейтинговой оценки страховщиков Украины, на основании практического применения приемов и способов финансового анализа, использования публичных данных о финансовом состоянии всех участников страхового рынка, их динамики и законодательно определенных компонентов финансовой надежности страховщиков. Использование разработанной модели способствует развитию методических положений в части комплексной достоверной оценки финансового состояния отдельного страховщика, четкого определения его места на рынке страхования.

Ключевые слова: отчетность, страховая деятельность, бухгалтерская отчетность, интегрированная рейтинговая оценка, специальная отчетность, аудит отчетности.

Lavrova H.O. Accounting (financial) reporting about insurance activity of enterprise. - Manuscript.

The thesis of obtaining a candidate's degree of economic sciences in speciality 08.00.09 – accounting, analysis and audit (by economic activity). – The National Academy of Statistics, Accounting and Audit. – Kyiv, 2016.

The research discovers theoretical grounds, organizational and methodological positions due to forming of indices and composition of forms of accounting financial reports about insurance activity of enterprise.

The author disclosed the theoretical grounds and problem issue of impact insurance activity on accounting system that revealed to settle the specific accounting objects of insurance companies.

In this thesis the interpretation of the essence of the concept of “accounting reports” has been specified according to critical analysis of scientist achievements and researched composition of insurer's reporting. It has been researched the development and problems of legislative regulation of reporting of insurers, also the author offered suggestions to its improvement.

Well grounded peculiarities of filling indices of financial accounting reports and special reports of insurance activities. The author has defined the main problems of duplication of indicators and information which is provided in various forms of reporting on insurance activities. The system of synthetic and analytical accounting has been improved. In the thesis directions of solving the problems of optimization the reporting of insurers were defined and methods of its formation were improved.

Organizational and methodological principles of providing auditing reports on insurance activity were discovered. The author revealed risk assessment arising from the auditing process of financial statements of insurance companies for the grading influence of subjective factors. The necessity and sufficient of audit sampling was determined. In the thesis the author defines procedures of applying methods of assessment of the insurer on the basis of the financial statements in order to develop economic-mathematical model of the integrated rating estimation insurers Ukraine.

Keywords: accounting, insurance activities, accounting, integrated rating estimation, special reports, audit of reports.

Підписано до друку 12.04.2016 р. Формат 60x87/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 140 прим.
Замовлення № 459
Віддруковано і виготовлено
в друкарні ФОП Пономаренко Р.В.,
18000, Україна, м. Черкаси, Смілянська 120/1
тел. (0472) 63-69-15, 50-30-03
e-mail: druk_r@ukr/net